

OMÓWIENIA KSIĄŻEK I CZASOPISM

Beata Ledwoch (red.)

WYBRANE PROBLEMY PSYCHOLOGII SĄDOWEJ

Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2011, stron 90

Tradycyjnie ujmowane definicje psychologii sądowej ograniczały jej przedmiot do problematyki związanej z opracowywaniem ekspertyz sądowych. Takie podejście nie jest dziś satysfakcjonujące. Zarówno psychologowie, jak i prawnicy podkreślają, że nie obejmuje ono wszystkich obszarów stosowania wiedzy psychologicznej do rozwiązywania problemów leżących na pograniczu prawa i psychologii. Dla określenia całego obszaru tych zagadnień wprowadzono w ostatnich latach szeroką formułę „psychologii i prawa”, podkreślającą wzajemne związki prawa i psychologii, zarówno w zakresie teorii jak praktyki. Takie podejście wynika z przedmiotu zainteresowania obu nauk, jakim jest ludzkie zachowanie, możliwości zrozumienia go, przewidywania i określonego nań wpływanie. Aktualne definicje psychologii sądowej zmierzają do jak najszerszego ujęcia obszaru problematyki, w jaką może być zaangażowany psycholog powołany do pomocy w rozwiązywaniu problemów prawnych. Różnorodność zagadnień, dla rozwiązania których prawo sięga obecnie do ustaleń psychologii, spowodowała wyodrębnienie jej bardziej wyspecjalizowanych działów. Różne są przy tym kryteria ich wyodrębniania. Ze względu na etap postępowania, w którym uczestniczy psycholog, wyróżnia się np: psychologię śledczą, zajmującą się psychologicznymi zasadami prowadzenia śledztwa, ustalania strategii postępowania i uzyskiwania tzw. dowodów osobowych, psychologię podejmowania decyzji, badającą mechanizmy podejmowania decyzji w sądzie, czy psychologię penitencjarną, koncentrującą się na analizie funkcjonowania osób w środowisku więziennym i problematyki ich resocjalizacji. U podstaw wyodrębnienia psychologii zeznań i wyjaśnień, psychologii kryminalnej czy psychologii rodziny leżą konkretne problemy dowodowe, których rozwiązania oczekuje się od psychologa. Podziały te nie są ostre, a problematyka wyodrębnionych działów niejednokrotnie się pokrywa. Chodzi tu jednak o zwrócenie uwagi na stale postępujący rozwój psychologii sądowej i coraz większy udział psychologów w działaniach wymiaru sprawiedliwości. Pojawiające się nowe koncepcje teoretyczne w zakresie prawa (np. koncepcja sprawiedliwości naprawczej), jak też zmieniające się formy przestępczości stawiają psychologii kolejne wyzwania, wykraczające poza obszar działań tradycyjnych (np. udział w mediacjach pomiędzy sprawcą a ofiarą przestępstwa, profilowaniu sprawców aktów terrorystycznych i negocjacjach z nimi, problematykę tzw. stalkingu czy nowe zjawiska w przestępczości seksualnej czy internetowej). Wymienione obszary działań psychologów wymagają przy tym niejednokrotnie bliskiej współpracy z przedstawicielami innych nauk sądowych (np. kryminologii, kryminalistyki, psychiatrii czy medycyny sądowej).

Rozwijająca się psychologia sądowa wypracowała także specyficzną metodologię i procedury badawcze uwzględniające charakter problemu prawnego, którego dotyczy. Muszą być one odrębne w przypadku nieletnich, dorosłych sprawców przestępstw, świadków czy też tzw. spraw rodzinnych. Zróżnicowana problematyka psychologii sądowej odwoływać się musi do różnych działów psychologii (np. ogólnej, rozwojowej, wychowawczej czy klinicznej) oraz opiera się na różnych konstruktach teoretycznych (np. osobowości, motywacji, samokontroli czy adaptacji). W efekcie należy przyjąć, iż psychologia sądowa jest nie tylko działem psychologii stosowanej, lecz może też przyczynić się do rozwoju

psychologii jako nauki (np. w obszarze konceptualizacji konstrukt psychopatii czy też w badaniach dotyczących roli sugestywności w sprawności i efektywności procesów pamięciowych). Przyszłości i perspektywy rozwojowe psychologii sądowej zależą od tego, jak skutecznie i efektywnie będzie ona w stanie aplikować ogólny dorobek psychologii w praktyce wymiaru sprawiedliwości oraz jak efektywnie doskonać będzie swoje specyficzne metody i procedury badawcze.

Z powyższych rozważań wynika jasno, iż rozwój teorii i praktyki psychologii sądowej wymaga działań i inicjatywy interdyscyplinarnych, podejmowanych przez specjalistów reprezentujących różne podejścia i nauki, od psychologii i prawa aż do socjologii, pedagogiki i filozofii. Taki właśnie charakter ma przekazana do recenzji książka, co należy uznać za jej dużą wartość i zaletę.

Recenzowany tom składa się z ośmiu opracowań dotyczących rozległych i wewnętrznie zróżnicowanych zagadnień dotyczących wybranych diagnostycznych i teoretycznych problemów psychologii sądowej. Jest sprawą oczywistą, iż niemożliwe jest omówienie w jednym opracowaniu wszystkich newralgicznych i dyskusyjnych problemów, które napotkać może w swojej praktyce opiniodawczej biegły psycholog. Redaktor recenzowanego tomu musiał więc dokonać trudnego wyboru i ujednolicenia poszczególnych rozdziałów tak, aby stworzyły one względnie spójną całość. Warto podkreślić, iż wspomniany wybór nie był łatwy, zwłaszcza z uwagi na dynamiczny rozwój prawa, głębokie strukturalne i funkcjonalne zmiany różnorodnych instytucji związanych z wymiarem sprawiedliwości, a także występowaniem nowych, dotychczas mało znanych zjawisk, dotyczących na przykład szeroko rozumianej patologii społecznej (np. sekt i nowych ruchów religijnych traktowanych jako zjawiska kryminogenne). Doboru dokonano jak najbardziej prawidłowo, poszczególne opracowania poruszają bowiem najważniejsze i aktualne teoretyczne i praktyczne problemy, z którymi spotkać się mogą badacze poszukujący nowych metod i rozwiązań mogących poprawić trafność, rzetelność i skuteczność oddziaływań psychologicznych zarówno w prawie karnym, jak i cywilnym.

Charakter opracowania – zbiór artykułów posługujących się różną metodologią i metodyką – musiał zaważyć na różnorodności recenzowanych tekstów pod względem ich wartości poznawczych, charakteru zastosowanych metod czy też mniejszej lub większej reprezentatywności badanych grup i uzyskanych wyników badań empirycznych. Omawiana różnorodność poznawczej wartości poszczególnych tekstów nie stanowi jednak słabości omawianego opracowania. Recenzowany jest bowiem tom, który w swym podstawowym założeniu jest zbiorem różnych rozważań, doniesień i sprawozdań z badań, a nie opracowaniem mającym charakter monografii. W sytuacji takiej ważna jest nie tyle homogenność metodyczna całego opracowania, co wskazanie tych szeroko rozumianych, różnorodnych problemów psychologii sądowej, które dotychczas nie zostały poddane bardziej wnikliwej analizie teoretycznej i praktycznej weryfikacji. Można założyć, iż duża część artykułów recenzowanego tomu będzie w przyszłości motywować badaczy do podejmowania poszukiwań w obszarach, które dotychczas były bądź to pomijane, bądź też stosunkowo mało zbadane.

Przechodząc do omówienia poszczególnych rozdziałów opracowania, przyjęto kolejność zaproponowaną przez redaktora tomu. Jest ona bowiem nieprzypadkowa i przemyślana w taki sposób, by od bardziej ogólnych zagadnień prawnych i teoretycznych (opiniowanie sądowe w sprawach cywilnych i karnych) przejść do problematyki związanej z zagadnieniami bardziej szczegółowymi i specjalistycznymi (stosowanie metod projekcyjnych w opiniowaniu sądowym, przestępstwa komputerowe, znęcanie się fizyczne i psychiczne czy też sekty).

Rozdział pierwszy, autorstwa Agnieszki Kołodziej i Beaty Ledwoch, jest ciekawą próbą połączenia prawnej i psychologicznej perspektywy przestępstwa znęcania się nad

najbliższymi lub osobami pozostającymi w stosunku zależności od sprawcy. Kanwą rozdziału jest konkretny przypadek znęcania się, szczegółowo omówiony pod względem prawnym i sądowo-psychologicznym.

Rozdział drugi książki nosi tytuł „Podstawy i granice opiniowania sądowego w sprawach cywilnych”, a napisał go prawnik Piotr Kalabarczyk. Warto w tym miejscu dodać, iż w ostatnim czasie zwiększyła się rola opiniowania psychologicznego na przykład w sprawach o ubezwłasnowolnienie. Ciekawe byłoby porównanie procedury karnej i cywilnej w omawianej kwestii. Wątek ten został przez autora zasygnalizowany, można by go nieco poszerzyć.

Prawnicy – Piotr Kosowski i Artur Kotowski są autorami kolejnego rozdziału książki zatytułowanego „Uwagi de lege lata i de lege ferenda w przedmiocie opiniowanego w sprawach karnych”. Rozdział ten ma charakter dość ogólny, winien więc zawierać najbardziej typowe sytuacje, w których korzysta się w procesie karnym z pomocy biegłego psychologa. Tak, niestety, nie jest, brak jest na przykład informacji o roli psychologa w kwestiach związanych z orzekaniem środków zabezpieczających, a jest to jedyna w prawie karnym sytuacja, gdy udział biegłego psychologa jest obligatoryjny.

Nowatorskie jest opracowanie Małgorzaty Sitarczyk poświęcone możliwości zastosowania testu drzewo Ch. Kocha w diagnostyce psychologiczno-sądowej. Cenną praktyczną wartość mają także wyniki badań empirycznych autorki wykonane w grupie nieletnich za pomocą omawianego testu. Problematyka sensowności i dopuszczalności stosowania metod projekcyjnych w opiniowaniu sądowym budzi szereg metodologicznych i etycznych wątpliwości. Ma również bogatą literaturę naukową (patrz: A. Czerederecka „Test Rorschacha w psychologicznej ekspertyzie sądowej”, Kraków 2006, czy też A. Czerederecka, T. Jaśkiewicz-Obydzińska „Techniki projekcyjne w psychologicznej ekspertyzie sądowej”, Kraków 1996, jak również rozdziały w: „Zastosowanie wybranych technik diagnostycznych w psychologicznej praktyce klinicznej i sądowej” pod redakcją Jana M. Stanika, Katowice 2006).

Ostatnie lata przyniosły intensyfikację badań związanych z konstruktem psychopatii i swoisty renesans praktycznego jego wykorzystania. Warto zaznaczyć, iż pomimo że nigdy nie było zgodności co do samej istoty psychopatii, jej definicji a zwłaszcza etiologii, to wątpliwości nie budził jej kryminogeny charakter. Podkreślić w tym miejscu należy, iż w miarę rozwoju badań zakres definicji psychopatii przejawiał silne tendencje do zawężania. Wyłączono z niej zaburzenia socjopatyczne i charakteropatyczne, koncentrując się na roli, jaką w kształtowaniu się zaburzonej osobowości odgrywają czynniki biologiczne (genetyczne) utrudniające prawidłowy rozwój emocjonalny i społeczny. Dobrze się więc stało, iż w tomie znalazł się także rozdział autorstwa Barbary Gawdy poświęcony relacjom, jakie zachodzą pomiędzy osobowością psychopatyczną a wiedzą o miłości. Rozdział zawiera również wyniki badań empirycznych, jakie przeprowadziła autorka, usiłując odpowiedzieć na pytanie o sposób, w jaki osoby uzyskujące wysokie wyniki w skali psychopatii Diagnostycznego Kwestionariusza Osobowości charakteryzują opisy miłości. To bardzo ciekawy i oryginalny rozdział książki, uwzględniający najnowszą literaturę światową na temat psychopatii. Uzyskane wyniki są bardzo ciekawe i mimo iż test DKO nie jest najlepszym narzędziem diagnostycznym, skłaniają do głębszej refleksji nad charakterem emocjonalnych deficytów u osób psychopatycznych.

Na szczególną uwagę zasługuje kolejny rozdział książki opracowany przez prawnika i psychologa Jakuba Lickiewicza. Od kilka lat zajmuje się on szeroko rozumianą przestępczością komputerową, a w szczególności osobowością i motywacją sprawców omawianego typu przestępstw. Rozdział nosi tytuł „Hakerzy a osoby popełniające przestępstwa komputerowe” i zawiera rozważania odnoszące się do psychologicznych aspektów internetu, pojęcia hakera, zjawiska hakerstwa i motywacji leżących u podstaw omawianego

typu zachowań. To doskonale napisane i zredagowane opracowanie, oparte na szerokiej, najnowszej literaturze naukowej, przybliżające psychologiczną problematykę nowego, dynamicznie rozwijającego się typu przestępstw.

Przemiany w zakresie modelu wymiaru sprawiedliwości zmierzające w kierunku próby naprawienia lub zrekomensowania krzywdy wyrządzonej przestępstwem skłaniają do coraz powszechniejszego korzystania z instytucji mediacji. Dobrze się więc stało, iż poświęcony jest jej odrębny, siódmy, rozdział pracy zatytułowany „Problemy znęcania się fizycznego i psychicznego (art. 207 kk.) w sesji mediacji – empiryczna ilustracja problemu”. Autorkami rozdziału są absolwentki pedagogiki resocjalizacyjnej Renata Kruk i Magdalena Giza. To ciekawie i dobrze zredagowany rozdział, zawierający krótkie omówienie aktualnego stanu prawnego w kwestii dopuszczalności i zasad postępowania mediacyjnego, a także jego aspektów etycznych.

Ostatni, ósmy rozdział książki napisała Małgorzata Konarzewska – z wykształcenia filozof. Poświęcony jest on sektom i nowym ruchom religijnym, w tym zwłaszcza kwestii ich kryminogennego charakteru oraz związanym z tym ryzykiem popełnienia przestępstwa. Rozdział zawiera ciekawe omówienie międzynarodowych dokumentów prawnych dotyczących różnych aspektów sekt i zaleceń dotyczących kontroli ich funkcjonowania. Jedyną uwagę, jaka nasuwa się podczas lektury omawianego rozdziału, dotyczy rozważenia przez autorkę możliwości wprowadzenia wyodrębnionych podrozdziałów. Ułatwiłyby one percepcję całego tekstu.

Reasumując, należy podkreślić, iż książka pt. „Wybrane problemy psychologii sądowej” pod redakcją Beaty Ledwoch stanowi wartościowe opracowanie zarówno pod względem poznawczym, jak i praktycznym. Praca jest także książką inspirującą do podejmowania dalszych poszukiwań naukowych, wszystkich tych psychologów praktyków i badaczy, którzy zajmują się szeroko rozumianą psychologią sądową.

Józef Krzysztof Gierowski